

Міжнародні економічні відносини

Євген САВЕЛЬЄВ,
Наталія КОМАР,
Євангелос СІСКОС,
Константія ДАРВІДУ

**ГРЕЦІЯ:
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ МЕХАНІЗМ
ВИХОДУ З КРИЗИ**

Резюме

Висвітлено історичні аспекти створення країнами Європи інтеграційного об'єднання – ЄС. Оцінено історичні етапи та передумови приєднання грецької економіки до ЄС. Зазначено, що після відновлення демократії у Греції знову активізувалися переговори про її приєднання, які тривали три роки (липень 1976 р. – травень 1979 р.). Вказано, що 1 січня 1981 р. відбулося приєднання Греції до Європейського Співтовариства. Наголошено, що з моменту вступу країни в ЄС у 1981 р. ВВП значно зріс. Розглянуто рівень інфляції до і після вступу Греції в ЄС, у результаті чого виявлено, що до 1981 р. рівень інфляції поступово зростав, а після вступу, зокрема в 2002 р., він стабілізувався, коли Греція повністю впровадила валюту євро. Акценти-

---

© Євген Савельєв, Наталія Комар, Євангелос Сіскос, Константія Дарвіду, 2019.

Савельєв Євген, докт. екон. наук, професор, Тернопільський національний економічний університет, Україна.

Комар Наталія, доцент, Тернопільський національний економічний університет, Україна.

Сіскос Євангелос, докт. екон. наук, професор, Технологічний навчальний інститут Західної Македонії, Греція. <https://orcid.org/0000-0002-5221-4444>.

Дарвіду Константія, канд. екон. наук, Технологічний навчальний інститут Західної Македонії, Греція. <https://orcid.org/0000-0002-8113-7302>.

вано, що, незважаючи на зростання ВВП і зниження рівня інфляції, уряд Греції здійснював необдуману популістську політику, витрачаючи величезні позики від МВФ на соціальне забезпечення населення, тоді як національна промисловість потребувала значних капіталовкладень. Визнано, що починаючи з 1981 р. національна продукція Греції стала неконкурентоспроможною порівняно з європейськими аналогами в умовах лібералізації зовнішньої торгівлі, а її негативне зовнішньоторговельне сальдо ще більше зросло, хоч обсяги експорту й імпорту товарів і послуг у поточних цінах між Грецією та країнами ЄС збільшувалися.

З'ясовано, що зниження продуктивності праці й відсутність заходів з модернізації сільського господарства як пріоритетної галузі цієї країни призвели до зростання дефіциту державного бюджету і боргового навантаження грецької економіки. Зазначено, що в 2008 р. у Греції ще більше скоротилися державні доходи, а це відповідно призвело до банкрутства підприємств та масштабного скорочення працівників. Проаналізовано надання макрофінансової допомоги Греції впродовж 2010–2018 рр. на суму 288,7 млрд. євро для виходу з бюджетно-боргової кризи. Наголошено, що реалізація трьох програм макрофінансової допомоги вимагала від грецького уряду здійснення ряду реформ, які мали зменшити державний дефіцит і боргове навантаження цієї країни. Оцінено останні ефекти кредитів у межах МВФ та Європейського стабілізаційного механізму.

Ключові слова

Європейська інтеграція, Європейський Союз, ВВП, рівень інфляції, зовнішній борг, експорт, імпорт, світова фінансова криза, макрофінансова допомога, МВФ, Європейський стабілізаційний механізм, країни єврозони.

Класифікація за JEL: F02.

Вступ

Європейський Союз був створений не тільки в результаті укладення Маастрихтського договору, а він є результатом поступової інтеграції з 9 травня 1950 р., коли один рівень Союзу давав підтвердження і стимул для створення наступного рівня. Таким чином, ЄС засновано за вимогами його країн-членів. Слід зазначити, що кожна країна при вступі в ЄС переслідувала власні економічні та політичні інтереси й очікувала досягти певних структурних зрушень в економічній і соціальній сферах, у зовнішній діяльності та активізації руху капіталу й робочої сили. Для оцінки мотивів і наслідків європейської інтеграції в розрізі країн ЄС ми вибрали середземноморську країну – Грецію, яка приєдналася до європейської спільноти 1 січня 1981 р., ставши десятою країною-членом Європейського Співтовариства у процесі другої хвилі розширення ЄС. На прикладі грецької економіки ми зможемо розглянути історичні передумови вступу країни в ЄС, проаналізувати, які саме макроекономічні результати були досягнуті Грецією в умовах функціонування ЄС, оцінити причини і наслідки бюджетно-боргової кризи Греції та розглянути європейський механізм виходу з неї.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Історію, етапи становлення ЄС й ефективність європейської інтеграції, у тому числі вступ Греції до ЄС, досліджували вітчизняні вчені: Є. Савельєв, І. Бураковський, В. Копійка, К. Кудрявцев, Т. Шинкаренко, а також зарубіжні науковці: Е. Сискос (E. Siskos), Т. Гяніціс (T. Giannitsis), К. Маттас (K. Mattas), В. Цувелекас (V. Tzouvelekas), М. Дж. Пламмер (M. G. Plummer), Р. М. Нельсон (R. M. Nelson), П. Белкін (P. Belkin), Д. Е. Мікс (D. E. Mix), М. Ксафа (M. Xafa), Я. ван дер Харст (J. van der Harst), Я. Сухачек (J. Suchaček), Е. Споллаоре (E. Spolaore), У. і М. Коцяни (W. and M. Kocjan), Е. Маріотс (E. Mariotz), Д. К. Малхотра (D. K. Malhotra) та ін.

Варто зауважити, що багато досліджень розглядають причини створення ЄС й інституційне забезпечення його функціонування, у тому числі цілі, передумови і мотиви приєднання країн європейського континенту до європейської спільноти, а також наслідки європейської інтеграції загалом. Водночас у дослідженнях українських вчених мало уваги приділено європейській інтеграції й її історичним особливостям у розрізі країн (на прикладі Греції), а також досягненням Греції та її втратам через неефективну внутрішню політику країни.

Постановка завдання

Основною метою статті є визначення цілей, мотивів і передумов на основі ретроспективного аналізу інтеграції грецької економіки до європейської спільноти та дослідження причин і наслідків бюджетно-боргової кризи Греції та механізмів виходу з неї.

Виклад основного матеріалу

Європейська інтеграція була зумовлена історичними обставинами і мотивована обговореннями у сфері політики, економіки та безпеки: намагання уникнути повторення урядових невдач, які сталися під час двох світових війн у XX ст., й поширення націоналізму; економічне спустошення, спричинене розрухою війни; поява двох світових лідерів на міжнародній арені – Сполучених Штатів Америки і Радянського Союзу – з конкурентною економічною та політичною ідеологіями; поділ Європи (Західна й Східна) і потреба у безпеці від загроз та експансії Радянського Союзу; потреба у швидкому розвитку стандартів життя й економічних перетворень з метою встановлення тривалого миру і безпеки та недопущення фашизму і комунізму; примирення Франції й Німеччини як основа стабільності всередині Західної Європи (Komar, 2015).

Як показує світова та європейська практика, переважно у країнах, які стали членами певних інтеграційних об'єднань, починають відбуватися позитивні зрушення, зокрема: прискорення темпів економічного зростання, зниження рівня інфляції, підвищення соціального захисту населення, зниження рівня безробіття й ін. Така ситуація характеризується терміном «демонстраційний ефект», який виявляється в тому, що позитивні зрушення у країнах-членах певного регіонального інтеграційного об'єднання, в тому числі ЄС, мають великий психологічний вплив на ті країни, які розміщені за його межами. Вони намагаються інтегруватися і стати повноцінними членами, навіть не маючи для цього макроекономічних передумов.

Країни, які залишилися за межами регіонального інтеграційного об'єднання, переважно відчують певні труднощі у взаємовідносинах з країнами, які є членами цього об'єднання. Це так званий «ефект доміно», який вимагає від країни якнайшвидше вступити до цього інтеграційного об'єднання для того, щоб покращити та збільшити обсяги зовнішньої торгівлі між партнерами в його межах (Komar, 2015).

Теорія причин і наслідків міжнародної інтеграції допоможе нам глибше зрозуміти причини та мотиви в умовах ретроспективного аналізу грецької ін-

теграції в ЄС і проаналізувати, наскільки очікування уряду й населення Греції збігаються з результатами європейської інтеграції цієї країни.

Шлях Греції в єдину Європу не був простим та швидким. Співпраця Греції з європейськими державами щодо її інтеграції в Європейське Співтовариство почалася в 50-х рр. XX ст. За основу при переговорах Греції з країнами ЄС було взято принципи Угоди про асоційоване членство. Протягом перехідного періоду інтеграційних процесів Греції, який був значний, уряд цієї країни зумів підготувати свою політичну і соціальну систему до вимог країн ЄС.

У червні 1959 р. ця держава подала заяву про приєднання до Європейського економічного співтовариства (ЄЕС). У 1961 р. було укладено Угоду про асоціацію між Грецією та Європейським економічним співтовариством. У наступні роки відбулося часткове призупинення інтеграційних процесів Греції з європейськими державами, а у квітні 1967 р. – повне заморожування після введення диктатури у цій країні. Тільки з 24 липня 1974 р. після відновлення демократії знову активізувалися переговори Греції з ЄЕС. 12 липня 1975 р. ця країна знову подала заявку на вступ до ЄС. Переговори про приєднання тривали майже три роки (липень 1976 р. – травень 1979 р.), результатом яких стало підписання Договору про приєднання Греції до Європейського Співтовариства, ратифікованого грецьким парламентом 28 травня 1979 р. Офіційне приєднання Греції до Європейського Співтовариства відбулося через два роки (1 січня 1981 р.).

Слід виділити основні передумови і мотиви вступу Греції до європейської спільноти, а саме:

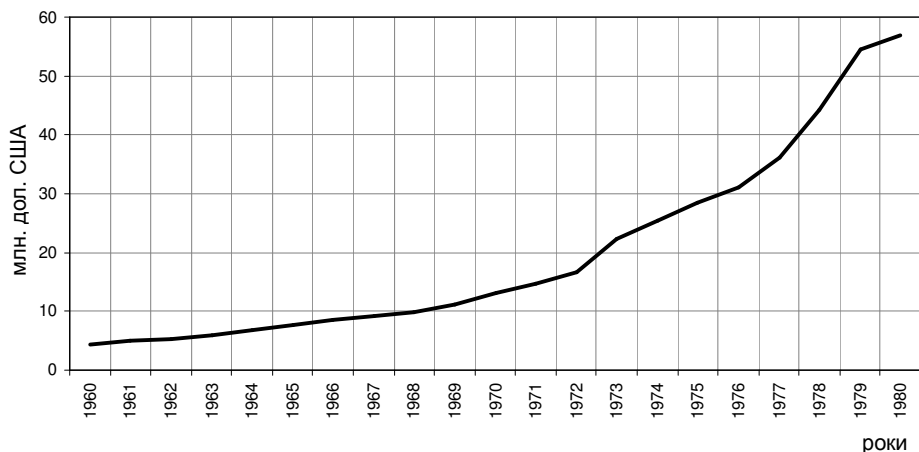
- забезпечення політичної стабільності у цій країні та сприяння розвитку й модернізації грецької економіки і суспільства;
- поліпшення рівня життя населення;
- зниження рівня злочинності у цій країні;
- зміцнення незалежності та позиції в межах регіональної й міжнародної систем шляхом розвитку своїх відносин з іншими міжнародними учасниками за межами ЄЕС;
- посилення впливу на процес європейської інтеграції, а також на конфігурацію європейської моделі;
- заохочення греків щодо приєднання до «європейської сім'ї» (Siskos, 2009).

Розглядаючи економіку Греції до її вступу в Європейський Союз, звернемо увагу на те, що грецька економіка з 1950 р. до 1973 р. перебувала в умовах високих темпів економічного і соціального розвитку. Тоді спостерігалось так зване грецьке економічне диво, яке характеризувалося високими

темпами економічного зростання у цій країні (в середньому цей показник досягав 7%), яка була другою у світі після Японії протягом того ж періоду. Валовий внутрішній продукт Греції щороку збільшувався (рис. 1).

Рисунок 1

ВВП Греції у період 1960–1980 рр., млн. дол. США
(Kudryavtsev, 2014)

Після вступу Греції в ЄС відбувалося подальше інтенсивне зростання ВВП, яке тривало до 2008 р.

Вступ Греції в єврозону в січні 2001 р. та перехід на євро значно спростили процес отримання позик для уряду цієї країни. Це пояснювалося тим, що прибутковість грецьких облігацій і процентні ставки різко скоротилися, оскільки членство Греції в Європейському Союзі значно зменшувало ризики для потенційних позичальників. Як наслідок, приріст реального ВВП становив у середньому 3,9% на рік між 2001 р. та 2008 р. і вона стала другою після Ірландії країною в євроні за рівнем зростання цього показника.

Розглядаючи рівень інфляції до та після вступу Греції в ЄС, можемо виділити те, що до 1981 р. рівень інфляції поступово зростав (рис. 3).

Рисунок 2

ВВП Греції у період 1981–2016 рр., млн. дол. США

(Greece: EU membership experience)

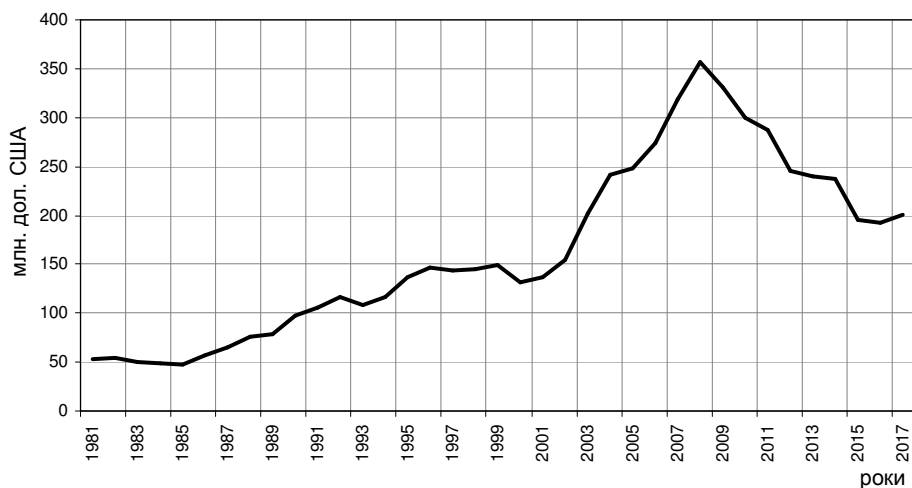
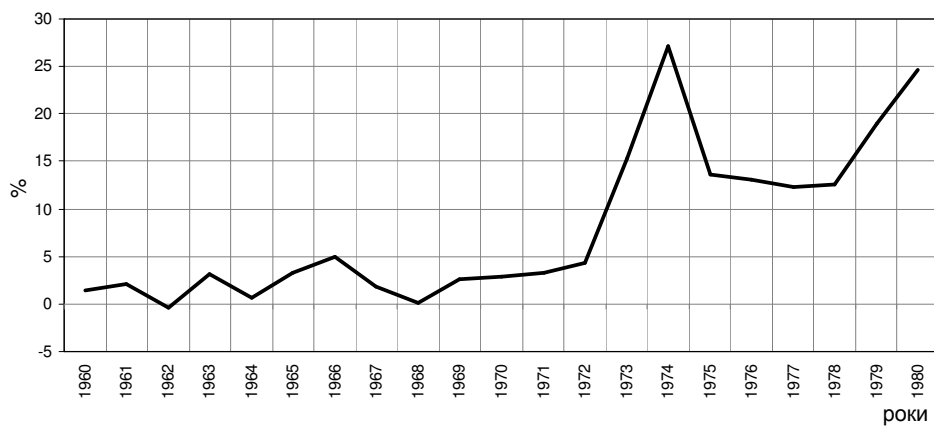

Рисунок 3

Рівень інфляції Греції у період 1960–1980 рр., %

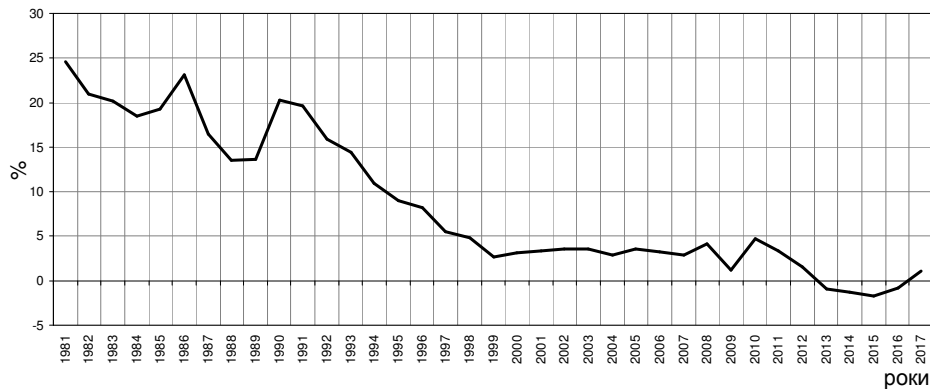
(Kudryavtsev, 2014 et al.)

Після вступу Греції в ЄС рівень інфляції почав падати, оскільки ця країна стала частиною європейського ринку. Стабілізація рівня інфляції відбулася в 2002 р., коли Греція повністю впровадила валюту євро, яка контролювалася вже Європейським центральним банком (рис. 4).

Рисунок 4

Рівень інфляції Греції у період 1981–2016 рр., %
(Greece: EU membership experience et al.)

Отримавши нові можливості, уряд цієї країни почав здійснювати ряд не обдуманих заходів, пов'язаних з отриманням величезних позик від МВФ на соціальне забезпечення населення. За даними Євростату, з 2002 р. по 2007 р. витрати на соціальні статті державного бюджету Греції зросли на 200% (Greece: EU membership experience et al.). В результаті ведення такої політики частка сфери послуг у ВВП цієї країни зросла з 62% (1996 р.) до 75% (2009 р.), а частка промисловості значно скоротилася. На початковому етапі кредити від МВФ забезпечували доволі високий рівень доходів основної маси населення Греції, тому така політика була вигідною як для греків, так і для уряду.

Такі заходи призвели до зменшення продуктивності, зниження конкурентоспроможності та ухилення від сплати податків, що зумовило зростання дефіциту державного бюджету і боргового навантаження на економіку цієї країни. Слід звернути увагу на те, що співвідношення боргу Греції до ВВП у 2000 р. становило 103%, що значно перевищило максимально дозволений рівень єврозони – 60%. Те саме стосувалося державного дефіциту Греції. Співвідношення

державного бюджету до ВВП у 2000 р. дорівнювало 3,7%, що перевищувало ліміт для єврозони на рівні 3%. В 2009 р. державний дефіцит досяг критичного показника – майже 16% від ВВП. Недотримання Маастрихтських критеріїв Грецією щодо вступу в єврозону надалі призвело до негативних наслідків.

Рисунок 5

Зовнішній борг Греції, окремих країн ЄС та єврозони на кінець 2017 р.
(Statistical data of the International Monetary Fund)

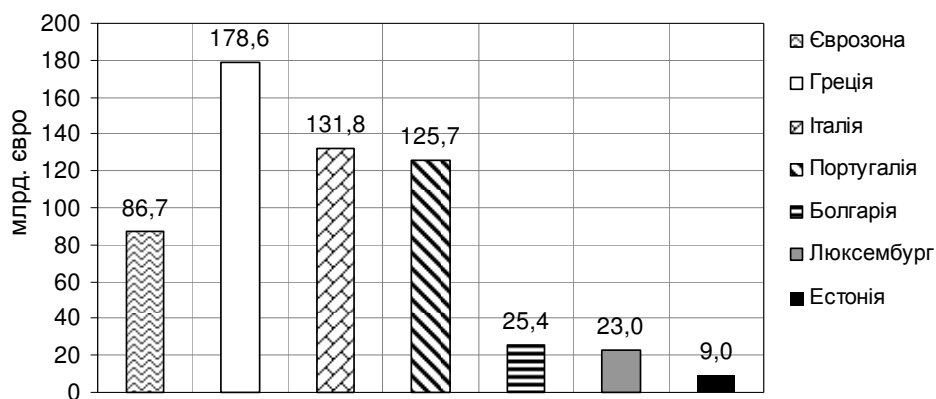
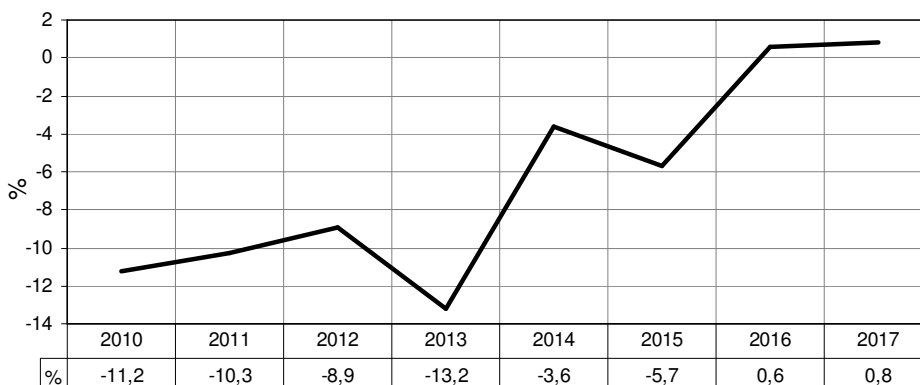

Рисунок 6

Дефіцит бюджету Греції у співвідношенні до ВВП, %
(Greece Government Budget)

Якщо ми розглянемо причину формування подвійного дефіциту, то варто простежити динаміку дефіциту торгівлі товарами та послугами як основної складової поточного рахунка платіжного балансу і дефіциту державного бюджету (табл. 1). Як видно з таблиці, проблема подвійного дефіциту фактично сформувалася задовго до кризи 2008 р. Майже порівну джерелом дефіциту торгового балансу став підвищений попит на імпорт з боку приватного й державного секторів. Зниження дефіциту торгового балансу відбулося швидше під час кризи через скорочення попиту на імпорт. Водночас першою реакцією на кризу стало зростання дефіциту державного бюджету до 15% в 2009 р. З моменту кризи дефіцит бюджету був основним фактором дефіциту торгового балансу. В 2014 р. дефіцит бюджету було кардинально знижено, а з 2016 р. проблему подвійного дефіциту вдалося практично вирішити. У 2000–2017 рр. кореляція між торговим балансом та державним бюджетом становила 0,40.

Таблиця 1

Динаміка балансу зовнішньої торгівлі й державного бюджету Греції

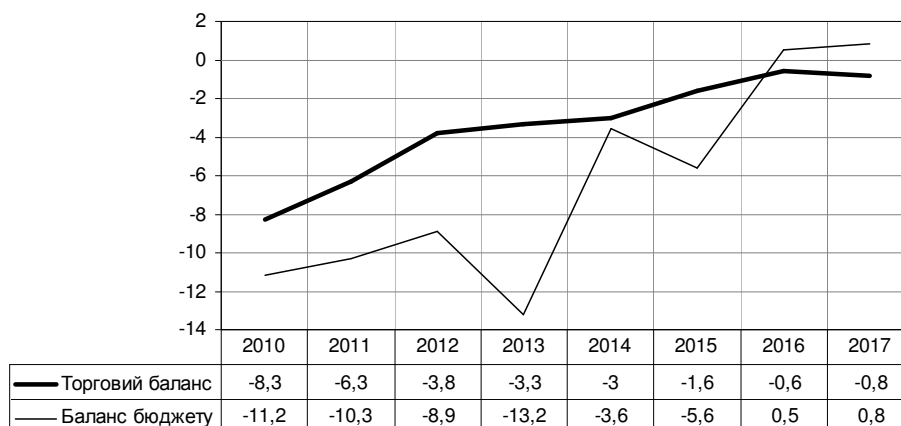
Рік	Торговий баланс, % до ВВП	Баланс бюджету, % до ВВП	Співвідношення балансу бюджету і торгового балансу, %
2000	-9,9	-4,1	41
2001	-10,8	-5,5	51
2002	-10,7	-6,0	56
2003	-11,8	-7,8	66
2004	-8,5	-8,8	103
2005	-8,0	-6,2	78
2006	-10,5	-5,9	56
2007	-12,7	-6,7	53
2008	-12,2	-10,2	84
2009	-10,0	-15,1	150
2010	-8,3	-11,2	135
2011	-6,3	-10,3	164
2012	-3,8	-8,9	233
2013	-3,3	-13,2	396
2014	-3,0	-3,6	121
2015	-1,6	-5,6	361
2016	-0,6	0,5	-83
2017	-0,8	0,8	-94

Дані та розрахунки авторів на основі джерел: (Greece Government budget deficit; Hellenic Statistical Authority).

Рисунок 7

Баланс зовнішньої торгівлі та державного бюджету Греції у період 2010–2017 рр.

(Greece Government budget deficit et.al; Hellenic Statistical Authority et al.)

Відповідно до покращення макроекономічних показників за кілька років був пройдений шлях від максимуму прибутковості 10-річних державних облігацій 48,6% у березні 2012 р. до 4,26% за станом на 30 листопада 2018 р. Із середини 2010 р. по середину 2013 р. і у першій половині 2015 р. прибутковість була вища, ніж 10% (Greece Government Bond 10Y). В таких умовах залучення механізмів фінансування від ЄС та МВФ було практично неминучим.

В разі кризи Греції кореляція дохідності з дефіцитом державного бюджету була найбільшою з лагом у 2 роки (0,73). За цей час дефіцит бюджету найбільшою мірою міг призвести до зростання державного боргу. Використовуючи ці дані, ми також можемо побудувати модель для прибутковості державних облігацій у 2000–2017 рр. з коефіцієнтом детермінації 0,59:

$$\ln(D) = 0,77 + 0,14DB,$$

де D – прибутковість 10-річних державних облігацій, %; DB – дефіцит державного бюджету, % ВВП.

Це підтверджує важливість забезпечення збалансованості бюджету для недопущення ситуації, коли з часом зростання вартості обслуговування державного боргу призводить до ще більшого дефіциту бюджету.

У 2008 р. в процесі кризи стало зрозуміло, що попередня модель розвитку, яка базується на завищеному споживанні й подвійному дефіциті (дер-

жавного бюджету і платіжного балансу), себе вичерпала. У 2009 р. на рівні ЄС була ініційована процедура надмірного дефіциту щодо Греції, при цьому кредитні рейтинги знизилися. Однак спочатку в ЄС не було передбачено механізм допомоги країнам єврозони, він був сформований лише згодом. У 2010 р. Греція зіткнулася із ситуацією, коли зростання прибутковості державних облігацій зробило практично неможливим фінансування дефіциту бюджету за рахунок розміщення боргових зобов'язань ринку. Це стало причиною її звернення щодо надання фінансової допомоги до Європейської Комісії, ЄЦБ та МВФ.

Починаючи з четвертого кварталу 2008 р. Греція опинилася перед ризиком державного дефолту і виходом з єврозони. ЄС та МВФ розробили програму фінансового порятунку Греції, з 2010 р. до серпня 2018 р. ця країна отримала пільгові позики на суму 288,7 млрд. євро, з яких 32 млрд. євро – від Міжнародного валютного фонду, решта – від країн єврозони.

Протягом означеного періоду країни єврозони прийняли три різні трирічні програми допомоги, у тому числі дві перші з них не були доведені до розрахункового завершення, а третя програма допомоги завершилася 20 серпня 2018 р. В обмін на отримані транші уряд Греції зобов'язався здійснювати жорсткі заходи щодо бюджетної економії, запустити механізм приватизації, скоротити пенсії й соціальні виплати. Уряд Греції на вимогу міжнародних кредиторів здійснив пенсійну і податкову реформи, в результаті чого пенсії зменшилися, а податки істотно зросли.

Таблиця 2

Допомога ЄС і МВФ Греції, Ірландії та Португалії

(R. M. Nelson, P. Belkin, D. E. Mix, 2011)

Країни	Дата надання фінансової допомоги	Фінансова допомога країн єврозони	Фінансова допомога МВФ	Фінансова допомога країн єврозони і МВФ
Греція	травень 2010 р.	80 млрд. євро	30 млрд. євро	110 млрд. євро
Ірландія*	грудень 2010 р.	45 млрд. євро	22,5 млрд. євро	67,5 млрд. євро
Португалія	травень 2011 р.	52 млрд. євро	26 млрд. євро	78 млрд. євро

* В інших звітах фінансова допомога Ірландії становила 85 млрд. євро, у тому числі 17,5 млрд. євро – наявні резерви Ірландії й інші ліквідні активи.

Країни, наведені у табл. 2, опинилися в подібній ситуації, як Греція, та після отримання фінансової допомоги зуміли стабілізувати ситуацію. Так, Португалія, яка в 2011 р. отримала 78 млрд. євро за тією ж схемою, що і Греція, до 2014 р. істотно скоротила державні витрати. Після закінчення програми фінансової допомоги уряд Португалії відмовився від жорсткої економії, зумів досягти економічного зростання до рекордного показника за два десятиліття й як результат повернув зарплати бюджетникам та пенсії на передкризовий рівень.

Країни ЄС намагаються зменшити дефіцити бюджетів до економічно безпечного рівня – 3% ВВП, відповідно до Маастрихтських критеріїв, тому вони змушені здійснювати скорочення витрат бюджету, в тому числі і соціальні, а також підвищувати податкове навантаження на економіку (табл. 3).

Таблиця 3

Очікуваний рівень бюджету в країнах світу (за оцінками МВФ)

(R. M. Nelson, P. Belkin, D. E. Mix, 2011)

Країна	2015 р., %	2017 р., %	Абсолютне відхилення
Японія	6,4	5,2	-0,8
США	5,6	5,4	-0,2
Країни ЄС	2,2	1,0	-1,2
Іспанія	4,8	2,9	-1,9
Словенія	4,1	3,6	-0,5
Великобританія	4,1	1,5	-2,6
Ірландія	3,0	1,7	-1,3
Франція	3,0	1,3	-1,7
Греція	1,9	0,7	-1,2

Уряд Португалії в 2015 р. скоротив бюджетні витрати на 1,4 млрд. євро (близько 0,8% ВВП) за рахунок зменшення витрат на утримання центральних апаратів міністерств та скорочення кількості зайнятих у державному секторі економіки, а також підвищив податки на капітал і предмети розкоші та ввів нові податки на фінансові операції.

Уряд Іспанії планує скоротити питому вагу державних витрат до ВВП з 44,4% в 2014 р. до 40,1% в 2018 р. Уряд також планує скорочувати виплати щодо безробіття і деякі інші соціальні виплати, здійснювати пенсійну реформу й реформу ринку праці та впроваджувати нові спеціальні й екологічні податки.

Італійський уряд планує скоротити витрати бюджету на 26 млрд. євро і продовжувати пенсійну реформу, яка передбачає підвищення з 2018 р. пенсійного віку для жінок до 66 років.

У 2012 р. країни євросони створили Європейський стабілізаційний механізм, у межах якого надавалася допомога Греції, Іспанії й Кіпру. Програма для Іспанії завершилася в 2014 р., для Кіпру – в 2016 р. Інакше кажучи, зовнішня фінансова підтримка Греції є найбільш тривалою допомогою, яку надають країнам євросони після міжнародної фінансової кризи. Так, країни зони євро у серпні 2015 р. затвердили третю кредитну програму для грецького уряду на суму понад 80 млрд. євро на умовах вжиття владою цієї держави нових жорстких заходів зі скорочення пенсій, зниження соціальних виплат та приватизації держвласності. Однак у 2015 р. новий уряд, який прийшов до влади, відмовився від фінансової допомоги й реформ. Через півроку він пішов на поступки і як результат у межах третього траншу було виділено 61,9 млрд. євро на три роки для макроекономічної стабілізації та рекапіталізації грецьких банків. Представники фонду зазначають, що 24,1 млрд. євро, які Греція могла отримати за цією програмою, вона не використала.

Глава Європейського стабілізаційного механізму Клаус Реглінг вказав, що завершення програми макрофінансової допомоги Греції не означає скасування нагляду з боку європартнерів, а навпаки, нагляд буде посилено. Незважаючи на побоювання й політичні фактори, зовнішнє фінансування та програма реформ дали змогу Греції зберегти членство в євросоні, хоч і з втратами, але все ж таки вони допомогли відновити стабільність та економічне зростання. За основу стратегії стабілізації взято такі заходи:

- отримання міжнародної фінансової допомоги, пролонгація зовнішніх позик зі зниженням процентної ставки, добровільне включення приватного сектору в обмін на облігації з дисконтом;
- поступове збалансування державного бюджету за рахунок скорочення витрат і розширення бази оподаткування, у тому числі впровадження спеціального податку на нерухомість через механізм оплати рахунків за електроенергію;
- відновлення експортної конкурентоспроможності за рахунок зниження цін та зарплат в умовах неможливості використання девальвації національної валюти;
- стабілізація банківської системи за рахунок посилення фінансового нагляду, проведення стрес-тестів, оцінки кредитних портфелів банків, рекапіталізації банків, створення тимчасових кредитних установ у межах реструктуризації банківських установ, гарантування депозитів, задоволення попиту на готівкові гроші;
- реформа на ринку праці й у системі соціального страхування;

- приватизація, реструктуризація державних підприємств;
- лібералізація ринків.

Паралельно в ЄС проводилися реформи, спрямовані на створення загальних механізмів нагляду за фінансовими ринками, бюджетною політикою країн-членів, інтервенцій євросистеми на ринку облігацій та послаблення вимог до активів, які використовувались для забезпечення рефінансування комерційних банків.

Проте очікуваний ефект оздоровлення економіки не був настільки швидким, траплялися випадки відпливу депозитів. Збалансування бюджету досягалося переважно за рахунок зростання надходження податків, а не скорочення витрат, що суперечило рекомендаціям фахівців. У 2013 р. з'явилися перші ознаки стабілізації, поточний рахунок платіжного балансу став збалансованим переважно за рахунок скорочення імпорту, хоча державний борг і далі продовжував зростати (The chronicle of the great crisis the bank of Greece 2008–2013, 2014, September).

Хоча у 2008–2016 рр. ВВП скоротився на чверть, Греції вдалося побороювати проблему подвійного дефіциту, відновити експортну конкурентоспроможність, хоч і з допомогою внутрішньої девальвації за рахунок скорочення зарплат, провести цілий ряд реформ (охорони здоров'я, соціального страхування, податкової системи, ринку праці, державного управління), консолидувати банківську систему та досягти рівня достатності капіталу вище від середньоєвропейського, забезпечити зростання депозитів і покращити кредитні рейтинги державних облігацій. У 2017 р. різниця між процентною ставкою за державним боргом та зростанням економіки стала вперше з початку кризи негативною (–1,2%), що додає оптимізму (Summary of the Annual report 2017, 2018, February). Це стало основою для відновлення грецької економіки.

У 2019 р. слід очікувати на економічне зростання 2–2,3% і первинний профіцит бюджету в 3,5% ВВП. Передбачається, що в 2018 р. державний борг досяг свого піку в 182,5% ВВП та в 2020 р. він знизиться до 167,4% ВВП (Greece Programme exit amid strengthening recovery).

Прийняття урядом Греції заходів щодо жорсткої економії для скорочення дефіциту бюджету під тиском міжнародних кредиторів, основна мета яких полягала у запобіганні стихійному дефолту в цій країні, обернулося для грецького ринку праці банкрутством підприємств і масштабним скороченням працівників. Рівень безробіття у Греції більш ніж удвічі перевищує середній рівень безробіття країн єврозони. У лютому 2013 р. цей показник для 19 держав валютного блоку становив 10,8%.

Таблиця 4

Рівень безробіття у Греції, % (Greece – Unemployment rate)

Роки	Значення, %	Зміна, %
2008	7,8	-7,74
2009	9,6	23,87
2010	12,7	32,55
2011	17,9	40,28
2012	24,4	36,83
2013	27,5	12,49
2014	26,5	-3,55
2015	24,9	-6,04
2016	23,6	-5,42
2017	21,5	-8,92

Незважаючи на зростання економіки, рівень життя знизився, рівень безробіття залишається високим: у 2017 р. він дорівнював 21,5%, але це значно нижче від 2013 р., коли цей показник становив до 28%. Рівень безробіття серед молоді також зменшився з 60% до 43%. Хоч надалі кожна п'ята працездатна особа у Греції залишається безробітною. Потрібно наголосити, що за роки кризи із Греції з населенням 11 млн. осіб, за різними оцінками, емігрували 350–400 тис. осіб, переважно освічених і молодих. Вони знайшли роботу в інших країнах Євросоюзу, і більшість з них не поспішає повертатися до Греції.

Розглядаючи особливості торгового середовища, уточнимо, що, вступаючи в європейський торговий простір, ця країна зобов'язалася погодитися на різні торговельні умови й обмеження з боку ЄС.

Якщо вести мову про абсолютні обсяги експорту та імпорту Греції, то вони істотно зросли в умовах перебування цієї країни в ЄС. Так, протягом 1980–2017 рр. експорт Греції у поточних цінах збільшився майже в 7 разів; зміна відбулася на 0,30 млрд. дол. США в результаті зростання чисельності населення на 2,5 млн., а також на 57,4 млрд. дол. США у результаті збільшення експорту на душу населення на 5128,5 дол. США. Середньорічний приріст експорту цієї країни був на рівні 1,3 млрд. дол. США, або 9,2%. Середньорічний приріст експорту Греції у постійних цінах становив 5,9%. Частка експорту цієї країни у світі та в Європі зросла відповідно на 0,013% і 0,17%. Мінімум експорту Греції був у 1970 р. (1,0 млрд. дол. США), а максимум її експорту – у 2008 р. (82 млрд. дол. США).

Що стосується імпорту, то цей показник у Греції в 2008 р. дорівнював 119 млрд. дол. США. Товарна структура імпорту цієї країни виглядає таким чином: на машини й обладнання припадає тільки 38% обсягу імпорту, на промислові товари широкого споживання – 25%, на продукти харчування – 13%, на сировину – 12%, на паливні та мастильні матеріали – 12%. Греція переважно імпортує з таких країн: Італія (17%), Німеччина (16%), США (9%), Франція (8%), Великобританія (8%), Нідерланди (6%).

Таблиця 5

Експорт та імпорт товарів і послуг Греції, млрд. дол. США*

Показники / роки	1980 р.	2008 р.	2017 р.
Експорт	8 млрд. дол. США	82 млрд. дол. США	54 млрд. дол. США
Імпорт	11 млрд. дол. США	119 млрд. дол. США	56 млрд. дол. США
Зовнішньоторговий обіг	19 млрд. дол. США	201 млрд. дол. США	110 млрд. дол. США
Зовнішньоторгове сальдо	-3 млрд. дол. США	-37 млрд. дол. США	-2 млрд. дол. США

*Складено авторами з використанням джерела: (Greece: EU membership experience et al.).

На основі вищесказаного можна зробити висновок, що вступ Греції до ЄС призвів до виникнення статичного ефекту, зокрема ефекту створення торгівлі, який виявлявся у збільшенні споживання грецьким населенням імпортованих товарів і скороченні національного виробництва, оскільки національні товари не могли конкурувати з європейськими аналогами.

Не випадково багато економістів вбачають у грецькій кризі більше кризи платіжних балансів у країнах Середземномор'я (Греція, Португалія, Іспанія, Італія). З кінця 1990-х рр., коли почалося утворення зони євро, ці країни скористалися зниженням процентних ставок для фінансування зростаючого споживання. В результаті споживчі ціни й оплата праці у країнах Південної Європи стали підвищуватися набагато швидше, ніж продуктивність праці, при цьому випереджаючи зростання вартості робочої сили у таких країнах, як Німеччина та Франція. Як наслідок, різко збільшилися дефіцити платіжних балансів, а Греція взагалі встановила антирекорд за цим показником не тільки серед країн єврозони, а й у блоці ОЕСР (-10,4% від ВВП у 2010 р.).

В умовах науково-технічного прогресу продуктивність праці у сучасних, «розумних» і капіталомістких галузях перестає визначатися фактичним часом роботи, а трудові ресурси у відсталих економіках розподіляються нера-

ціонально. Так, у Греції аграрний сектор приносить лише 3,4% національного доходу, але в ньому зайнято понад 12% робочої сили цієї країни. Мізерна мінерально-сировинна база не залишає Греції шансів на успіх у конкурентній боротьбі за міжнародні ринки.

Ця країна систематично оплачувала зростаючий імпорт товарів за рахунок щораз нових та нових зовнішніх позик, тоді як прямих іноземних інвестицій Греція практично не отримувала, а вкладення зарубіжних інвесторів в її фінансові активи (акції та облігації) різко скоротилися з початком світової економічної кризи у 2008 р.

Підсумовуючи вищесказане, можемо стверджувати, що грецька економіка істотно відстає від європейських лідерів за конкурентоспроможністю і продуктивністю.

У 1991 р. М. Дж. Пламмер (M. G. Plummer) намагався кількісно та якісно обчислити економічні наслідки вступу Греції до ЄС. Цей дослідник виявив, що торговельний оборот Греції протягом 1981–1991 рр. мав позитивну динаміку в результаті виробництва сільськогосподарської продукції, тоді як до диверсифікації торгівлі у більшості випадків призвело виробництво промислових товарів і напівфабрикатів (Plummer, 1991).

Так, у 1988 р. Т. Гяніціс (T. Giannitsis), досліджуючи «частку реального споживання», визначив, що вступ Греції до ЄС привів до значного збільшення частки імпорту сільськогосподарських та промислових товарів з країн ЄС. Він пояснює це тим, що країни Європейського Співтовариства провели Спільну сільськогосподарську політику (ССП) і здійснили мінімізацію впливу протекціоністських заходів на продукти споживання (Giannitsis, 1988).

Якщо проаналізувати динамічні ефекти вступу Греції до ЄС, то за допомогою індексу інтеграції, який наближався до одиниці, встановлено, що вони були мінімальними. Адже Греція є невеликою країною порівняно з усією системою Європейського Союзу, а також митний союз вперше був створений розвиненими країнами з високим рівнем доходу й країною із середнім рівнем доходу – Грецією.

Такі вчені, як К. Маттас (K. Mattas) та В. Цувелекас (V. Tzouvelekas), вважають, що вступ Греції до ЄС має як позитивний, так і негативний вплив на економіку цієї країни. На їхню думку, найважливіша перевага – це бюджетні трансфери з ЄС, переважно в результаті ведення ССП, що позитивно відобразилося на доходах фермерів. До недоліків грецької інтеграції в ЄС належать: лібералізація торгівлі, значне зростання цін на сільськогосподарську продукцію та внутрішній тиск інфляції, що, відповідно, мали негативний вплив на торговельний баланс (Mattas, Tzouvelekas, 1999). Досліджуючи інвестиційне середовище, розглянемо особливості ВВП Греції, оскільки цей показник впливає на інвестиційний клімат (табл. 6).

До і після вступу Греції в ЄС ВВП постійно зростав, що сприяло збільшенню іноземних інвестицій у цю країну (рис. 8).

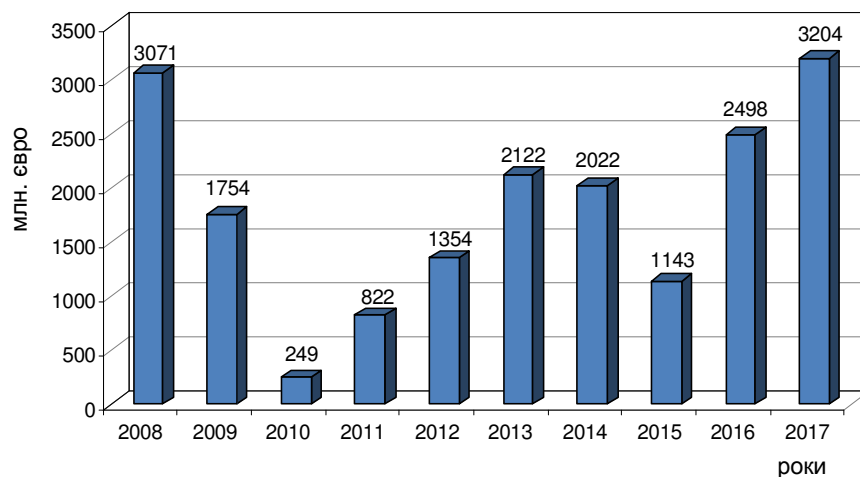
Таблиця 6

ВВП і ВВП Греції, млрд. дол. США*

Показники / роки	1980 р.	2008 р.	2017 р.
ВВП	57,01 млрд. дол. США	356,14 млрд. дол. США	200,69 млрд. дол. США
ВНП	138 млрд. дол. США	331 млрд. дол. США	289 млрд. дол. США

*Складено авторами з використанням джерела: (Greece: EU membership experience et al.).

Рисунок 8

Прямі іноземні інвестиції у Грецію в період 2008–2017 рр., млн. євро
(Enterprise Greece)

Після 2008 р. відбулося різке скорочення прямих іноземних інвестицій у реальний сектор грецької економіки. При цьому також зросла вартість залучення кредитів для підприємств у країні, наслідком чого стала сильна стагнація грецької економіки в наступні 10 років. Однак слід зауважити, що у 2016 р. відбулося значне збільшення інвестицій у Грецію, а це дає позитивні очікування щодо подальших змін.

Вступ Греції до ЄС зумовив також зміни у правовій системі держави. Відразу після вступу цієї країни довелося впроваджувати європейське законо-

давство. Так, з 1981 р. по 1985 р. Європейська Комісія ініціювала 108 розглядів, викликаних некоректним застосуванням норм та правил ЄС у Греції. Зараз ще залишаються чотири сфери, в яких нормативно-правові акти Греції й ЄС містять деякі суперечності: забезпечення охорони здоров'я і безпеки співробітників на робочому місці; інвестиції у прикордонних регіонах; телекомунікаційний та банківський сектори; визначення майбутнього націоналізованих галузей економіки [Greece: EU membership experience et al.).

Всього за показником бідності Греція перемістилася з дев'ятого на третє місце в ЄС. Поряд з Болгарією і Румунією вона увійшла у трійку найбідніших з 28 країн Євросоюзу. Після кризи всі країни, крім Греції, змогли скоротити бідність до середньоєвропейського рівня. До того ж для економіки цієї країни характерні роздутий державний сектор, могутня бюрократія, слабкий інституційний розвиток та зарегульованість приватного бізнесу. Згідно з індексом сприйняття корупції Transparency International за 2011 р., у Греції спостерігається найвищий рівень корупції серед всіх країн євросони. Відповідно до даних Світового банку, в країні наявний дуже великий сектор тіньової економіки: за період 1999–2007 рр. цей показник у середньому становив 27,5% від офіційного ВВП.

Висновки

З економічної точки зору вступ Греції до ЄС в 1981 р. був історичною подією, оскільки вперше європейська спільнота приєднала країну із середнім рівнем доходу. Греція є наочним прикладом того, що вступ до Євросоюзу та входження в євросону мають як позитивні, так і негативні наслідки. Ця країна, ставши частиною Європейського Співтовариства, повинна була погодитися на умови ЄС з урахуванням всіх ризиків від членства в європейській спільноті. Уряд Греції проводив політику, що базується на популізмі. Це виявлялося у збільшенні витрат на соціальні потреби населення замість розвитку національної промисловості з використанням кредитів ЄС. Тому фінансова криза, яка виникла в 2008–2009 рр., дуже сильно підірвала грецьку економіку, що призвело до втрати робочих місць та утворення великих державних боргів. Неможливість виплатити зовнішні борги супроводжується невдоволенням місцевого населення, яке протестує проти політики жорсткої економії з боку міжнародних кредиторів. До того ж у цій країні не розвивається приватна ініціатива через високі банківські проценти і бюрократію. Для грецької економіки характерні високий процент державного сектору та розвинена тіньова економіка.

Багато вчених стверджують, що сучасна криза у Греції є наслідком її вступу до ЄС, оскільки економічне і політичне середовище цієї країни виявилося не придатним для перебудови.

В Єврокомісії стверджують, що макрофінансова допомога Греції протягом 2010–2018 рр. з боку МВФ та країн єврозони допомогла їй стати країною з більш сильною економікою. Дуже важко спрогнозувати подальші економічні зміни у Греції. Однак багато експертів пропонують два можливих варіанти розвитку відносин цієї країни й ЄС. Перший сценарій пов'язаний зі співробітництвом з європейськими кредиторами щодо виведення Греції з довгострокової кризи. Поточна ситуація на ринку праці показує, що рівень безробіття тут знижується. Водночас аналітики вважають, що до 2020 р. Греція знову зіткнеться з великою кількістю безробітних. При цьому очікуються позитивні зміни зі зменшенням рівня інфляції та заборгованості уряду до ВВП поряд з оновленням національної промисловості, що сприятиме досягненню макроекономічної рівноваги в регіоні. Проте скептики вказують, що Греція офіційно оголосить дефолт набагато раніше, ніж у 2023 р., якщо економіка цієї країни буде перебувати в депресії, а приватні ринки капіталу так і не відкриються для уряду в найближчі роки. У цьому разі єдиним джерелом фінансування бюджетного дефіциту залишається фінансова допомога Євросоюзу та МВФ, які зобов'язують уряд Греції здійснювати жорсткі бюджетні реформи. Це, відповідно, призведе до народних бунтів і акцій громадянської непокорності, а також до приходу у владу воєвоєничих націоналістів, які займуть ізоляціоністську позицію щодо Євросоюзу.

Другий сценарій пов'язаний із виходом Греції з єврозони та поверненням національної валюти. Прихильники такого розвитку подій стверджують, що ця ситуація зможе зупинити кризу в Греції й дасть змогу уряду самостійно управляти своїм фінансовим середовищем. Багаторазова девальвація національної валюти у цій країні відразу сприяла би підвищенню конкурентоспроможності за рахунок автоматичного скорочення витрат на оплату праці та зростанню рентабельності експортного сектору. Водночас передбачається, що вихід Греції з єврозони призведе до виникнення багатьох несприятливих явищ для європейських держав і стане передумовою пізнього виходу цієї країни з ЄС, що буде для неї згубним.

Список використаної літератури

1. Komar, N. V. (2015). Evolution of integration processes in Europe. Ukraine in the process of Association Agreement with the EU implementation: The collection of thesis of International scientific and practical internet conference of students and young scientists, pp. 118–120 (in Ukrainian).
2. Giannitsis, T. (1988). Accession to the EEC and Effects on Industry and Trade, Athens: Foundation for Mediterranean Studies.
3. Mattas, K., Tzouvelekas, V. (1999). The impact of EU Membership: Lessons from the Greek Experience, *Economia Internazionale*, pp. 173–181.

4. Komar, N. V. (2015). The free trade zone: evolution and effects for member states. *Visnyk Ternopilskogo natsionalnogo universytetu*, 1, pp. 68–79 (in Ukrainian).
5. Truman, E. M. (1975). «The Effects of European Economic Integration on the Production and Trade of Manufactured Products», in BALASSA, B. (eds), *European Economic Integration*, Amsterdam: North Holland, pp. 3–39.
6. Truman, E. M. (1969). «The European Economic Community: Trade Creation and Trade Diversion», *Yale Economic Essays*, 9 : 201–257.
7. Siskos E. (2009). *Global Strategies of European Integration*. National Academy of Sciences of Ukraine. Publications Aston. Ternopil, 2008.
8. Kudryavtsev, K. O. (2014). Impact of crisis processes on the condition of macroeconomic equilibrium in Greek Republic. *Economichnyy forum*, 1, pp. 74–81 [Electronic resource]. – Mode of access : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2014_1_16 (in Ukrainian).
9. Greece: EU membership experience [[Electronic resource]. – Mode of access : <http://osvita.ua/vnz/reports/international-relations/19216/> (in Ukrainian).
10. Rebecca, M. Nelson, Paul Belkin, Derek E. Mix (2011, August). *Greece's Debt Crisis: Overview, Policy Responses, and Implications*. Congressional Research Service for Congress, pp. 1–19.
11. What has given Greece the membership in the European Union? [Electronic resource]. – Mode of access : http://pravoslavnews.com.ua/massmedia/Grecija_i_Evrosojuz/ (in Ukrainian).
12. Plummer, M. G. (1991). «Ex-Post Empirical Estimates of the Second Enlargement: The Case of Greece», *Weltwirtschaftliches Archiv*, 127 : 171–181.
13. Statistical data of the International Monetary Fund [Electronic resource]. – Mode of access : imf.org (in Ukrainian).
14. Greece Government Budget [Electronic resource]. – Mode of access : <https://tradingeconomics.com/greece/government-budget>.
15. Greece Government budget deficit [Electronic resource]. – Mode of access : <https://countryeconomy.com/deficit/greece>.
16. Hellenic Statistical Authority [Electronic resource]. – Mode of access : [ELSTAT 2018\) A0702_SEL15_TS_AN_00_1995_00_2017_01_P_BI.xlsx](https://www.elstat.gr/ELSTAT2018/A0702_SEL15_TS_AN_00_1995_00_2017_01_P_BI.xlsx).
17. Greece Government Bond 10Y [Electronic resource]. – Mode of access : <https://tradingeconomics.com/greece/government-bond-yield>.
18. The chronicle of the great crisis the bank of Greece 2008–2013 (2014, September). Public and institutional actions to safeguard financial stability and overcome the crisis. – 244 p.

-
19. Summary of the Annual report 2017 (2018, February). Bank of Greece / Presented to the general meeting of shareholders by governor Yannis Stournaras. – 49 p.
  20. Greece Programme exit amid strengthening recovery [Electronic resource]. – Mode of access : [ecfin_forecast_autumn_081018_el_en.pdf](#).
  21. Greece – Unemployment rate [Electronic resource]. – Mode of access : <https://knoema.com/atlas/Greece/Unemployment-rate>.
  22. Enterprise Greece [Electronic resource]. – Mode of access : <https://www.enterprisegreece.gov.gr/en/greece-today/why-greece/foreign-direct-investment>.

Стаття надійшла до редакції 16 липня 2018 р.